

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BOSH MIYA YARIM SHARLAR FAOLIYATINI UYG'UN RIVOJLANTIRISHNING NEYROPEDAGOGIK ASOSLARI

Yusufjonova Zebo Muzaffar qizi

Qo'qon Universiteti Andijon Filiali

Iqtisodiyot va Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

BT_24-01-guruh talabasi

zebo06.2207@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning bosh miya ikki yarim shar faoliyatini uyg'un rivojlantirishning neyropedagogik asoslari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida mantiqiy va ijodiy tafakkurning birgalikda shakllanishi o'quvchilarning bilimni tez o'zlashtirishi, mustaqil fikrlashi hamda kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion metodlar, mashqlar va integrativ yondashuvlar haqida ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan. Maqolada neyropedagogika va pedagogik psixologiya fanlarining zamonaviy yutuqlariga asoslangan holda boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirish masalalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Neyropedagogika, boshlang'ich ta'lim, ikki yarim shar, kreativ tafakkur, mantiqiy fikrlash, integrativ yondashuv, pedagogik texnologiyalar.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadallik bilan rivojlanayotgan davrda inson kapitalini rivojlantirish masalasi har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadallik bilan rivojlanayotgan davrda boshlang'ich ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar ham tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyat nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlovchi, ijodkor, muammolarni tez hal qila oladigan shaxslarni tarbiyalashni talab etadi. Shu sababli boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning intellektual salohiyatini har tomonlama rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda inson miyasi ikki yarim shardan iborat bo'lib, chap yarim shar asosan mantiqiy, tahliliy, matematik faoliyat bilan, o'ng yarim shar esa tasavvur, obrazli fikrlash, ijodkorlik va emotsional qabul qilish bilan bog'liqligi ta'kidlanadi [1, 44]. Ta'lim jarayonida faqat bir turdagi faoliyatga urg'u

berilishi o'quvchilarning individual imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois neyropedagogika fanida ikki yarim shar faoliyatini uyg'un rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda.

Boshlang'ich maktab yoshi bolaning psixik rivojlanishida eng muhim davrlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning tafakkuri, nutqi, tasavvuri va emotsional dunyosi faol shakllanadi. O'quvchilarda bir vaqtning o'zida mantiqiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish keyingi bosqichlardagi ta'lim samaradorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2, 61]. Shu jihatdan boshlang'ich ta'limda neyropedagogik yondashuvlarni qo'llash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich ta'limda ikki yarim shar faoliyatini uyg'un rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini o'rganish, samarali metodlarni tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism. Mazkur tadqiqot davomida pedagogik kuzatish, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va neyropedagogik yondashuvlarni amaliy jihatdan o'rganish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan zamonaviy metodlar o'rganilib, ularning o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga ta'siri tahlil qilindi.

Neyropedagogika pedagogika, psixologiya va neyrobiologiya fanlari integratsiyasi asosida shakllangan yangi yo'nalishlardan biri bo'lib, ta'lim jarayonini inson miyasi faoliyatiga mos ravishda tashkil etishni nazarda tutadi [3, 27]. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'quvchilarning bilimni qabul qilishi, eslab qolishi va amaliyotda qo'llashi bosh miya faoliyati bilan bevosita bog'liq.

Chap yarim shar ko'proq analitik fikrlash, matematik amallar, til va grammatikani boshqaradi. O'ng yarim shar esa musiqa, ranglar, tasvirlar, emotsiyalar va ijodkorlik bilan bog'liq faoliyatlarni boshqaradi. Ta'lim jarayonida ikki yarim shar faoliyatining birgalikda ishlashi o'quvchilarning bilimni chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi [4, 90].

Boshlang'ich ta'limda faqat reproduktiv metodlardan foydalanish ayrim hollarda o'quvchilarning ijodiy salohiyatini cheklab qo'yadi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida mantiqiy va kreativ faoliyatni uyg'unlashtirgan metodlardan foydalanishi zarur.

Masalan, matematika darslarida misollar yechish bilan bir qatorda geometrik shakllardan turli obrazlar yaratish topshiriqlari berilishi mumkin. Bu usul chap yarim sharning analitik faoliyati bilan o'ng yarim sharning tasavvur qilish qobiliyatini birgalikda rivojlantiradi. Ona tili darslarida esa matn tahlili bilan birga hikoya davomiga ijodiy yakun yozish, rasm asosida hikoya tuzish kabi topshiriqlar samarali natija beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqali mashqlar, rangli tasvirlar, rolli o'yinlar va interaktiv metodlar o'quvchilarning diqqatini uzoqroq saqlashga yordam beradi

hamda bilimni mustahkam o'zlashtirishni ta'minlaydi [5, 413]. Ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun harakatli va vizual faoliyatlar katta ahamiyatga ega.

Chap yarim shar asosan mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, matematik amallarni bajarish va grammatik nutq bilan bog'liq faoliyatlarni boshqaradi. Ushbu yarim shar ketma-ketlikni tushunish va analitik fikrlash jarayonlarida muhim rol o'ynaydi. O'ng yarim shar esa kreativ fikrlash, tasavvur qilish, musiqa va ritmni his etish, obrazli tafakkur hamda rang va shakllarni idrok etish bilan bog'liq faoliyatlarni boshqaradi. Har ikki yarim shar faoliyatining uyg'un rivojlanishi o'quvchilarning bilimni chuqurroq o'zlashtirishi, ijodiy va mustaqil fikrlashining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida mantiqiy va kreativ faoliyatlarni birgalikda tashkil etish muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Boshlang'ich ta'limda quyidagi metodlardan foydalanish ikki yarim shar faoliyatini rivojlantirishda samarali hisoblanadi:

1. Interfaol o'yinlar. Bunday o'yinlar o'quvchilarning diqqatini faollashtiradi, tezkor fikrlashga undaydi va emotsional muhitni yaxshilaydi.
2. Musiqa va ritmik mashqlar. Musiqa o'ng yarim shar faoliyatini faollashtirsa, ritm asosidagi mashqlar har ikki yarim shar koordinatsiyasini kuchaytiradi.
3. Rasmlar va vizual topshiriqlar. Rangli kartochkalar, sxemalar va diagrammalar orqali o'quvchilarning obrazli tafakkuri rivojlanadi.
4. Mental arifmetika elementlari. Mental hisoblash mashqlari bolalarda tezkor tafakkur va diqqatni rivojlantirishga xizmat qiladi.
5. Hikoya yaratish metodlari. Berilgan so'zlar yoki rasmlar asosida hikoya tuzish bolalarning ijodiy fikrlashi va nutqini rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi darsni tashkil etishda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi muhim hisoblanadi. Chunki har bir bolaning miyasi ma'lumotni qabul qilish va qayta ishlash tezligi bilan farqlanadi [6, 101]. Tahlillar natijasida neyropedagogik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirishi, mustaqil fikrlashini rivojlantirishi va bilimni uzoq muddat eslab qolishiga yordam berishi aniqlandi. Ayniqsa integrativ metodlar qo'llanilganda o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada ortishi kuzatildi.

Shuningdek, o'quvchilar orasida ijodiy topshiriqlarga bo'lgan qiziqishning ortishi, muloqot ko'nikmalarining yaxshilanishi va darsdagi psixologik muhitning ijobiylashgani kuzatildi. Bu esa neyropedagogik metodlarning boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda ikki yarim shar faoliyatini uyg'un rivojlantirish o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Neyropedagogik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar

o'quvchilarning bilimni tez va samarali o'zlashtirishiga, mustaqil fikrlashi hamda kreativ qobiliyatlarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, interfaol metodlar, musiqali mashqlar, vizual topshiriqlar va integrativ yondashuvlar boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida neyropedagogik metodlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning akademik natijalarini yaxshilaydi, balki ularning emotsional barqarorligi, kommunikativ kompetensiyasi va ijtimoiy moslashuvchanligini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarda o'qishga nisbatan motivatsiyani oshirish mumkin. Ayniqsa, tasviriy, eshitish va kinestetik faoliyatlarni uyg'unlashtirgan mashg'ulotlar o'quvchilarning darsdagi faolligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi bo'lgan kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Kelgusida boshlang'ich ta'lim tizimida neyropedagogika asosidagi innovatsion metodlarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Atajanova A.J., Rahimova Sh.A., Rahimova G.I. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Bookmany print, 2024.
2. Sharifzoda S.O'., Xudoynazarov E.M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Bookmany print, 2022.
3. Jamoldinova S.N. Neyropedagogika. – Toshkent: Book trade, 2025
4. Nishaova Z.T., Kamilova N.G., Abdullayeva D.U. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018.
5. Raximova G.Q. Zamonaviy psixologiyaning pedagogika bilan uzviy bog'liqligi // Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – №3. – B.
6. Mavlonova R., To'rayeva O. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2008.